Лекція 2

2.1. Визначник і мінори матриці

Розглянемо квадратну матрицю $A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{pmatrix}$

Квадратній матриці можна поставити у відповідність певне число, яке називається **детермінантом** або **визначником матриці.**

Детермінант матриці позначається так:

$$det\, A = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{vmatrix}.$$

Детермінант так само, як і матриці, має порядок. Він дорівнює порядку відповідної матриці. Детермінанти можуть бути першого, другого, і n-ого порядків. *Поняття детермінанта вводиться лише для квадратних матриць*. Якщо розглянути деякий елемент квадратної матриці A, який позначимо a_{ij}, що стоїть на перетині i-го рядка та j-го стовпця, і побудувати матрицю без цього рядка і стовпця, то дістанемо матрицю (n-1)-го порядку

$$\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1j-1} & a_{1j+1} & \cdots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \cdots & a_{2j-1} & a_{2j+1} & \cdots & a_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{i-11} & a_{i-12} & \cdots & a_{i-1j-1} & a_{i-1j+1} & \cdots & a_{i-1n} \\ a_{i+11} & a_{i+12} & \cdots & a_{i+1j-1} & a_{i+1j+1} & \cdots & a_{i+1n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{n1} & a_{n2} & \cdots & a_{nj-1} & a_{nj+1} & \cdots & a_{nn} \end{pmatrix}.$$

Цій матриці відповідає визначник (n-1)- го порядку, який називається **мінором матриці *A***, який відповідає елементу a_{ij}.

Мінором (n-1)-го порядку **елемента** a_{ij} **матриці** n-го порядку називається визначник нової матриці, яка утворюється з даної матриці внаслідок викреслювання рядка і стовпця, які перетинаються на цьому елементі. Мінор матриці позначається так:

$$M_{ij} = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1j-1} & a_{1j+1} & \cdots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \cdots & a_{2j-1} & a_{2j+1} & \cdots & a_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{i-11} & a_{i-12} & \cdots & a_{i-1j-1} & a_{i-1j+1} & \cdots & a_{i-1n} \\ a_{i+11} & a_{i+12} & \cdots & a_{i+1j-1} & a_{i+1j+1} & \cdots & a_{i+1n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{n1} & a_{n2} & \cdots & a_{nj-1} & a_{nj+1} & \cdots & a_{nn} \end{vmatrix}.$$

У матриці першого порядку $A=(a_{11})$ за означенням мінора немає.

Матриця другого порядку $A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix}$ має чотири мінори першого порядку: $M_{11}=a_{22}$; $M_{12}= a_{21}$; $M_{21}= a_{12}$; $M_{22}=a_{11}$.

Для матриці A мінори $\boldsymbol{M_{11}, M_{22}, \ldots, M_{nn}}$ називаються **головними.**

Детермінант порядку n, де $n>1$- це величина, що може бути знайдена за формулою: $det\, A=\sum_{j=1}^{n}\left(-1\right)^{1+j}a_{1j}M_{1j}$. Це означення є змістовним в індуктивному плані, тобто правильність цієї формули можна довести методом математичної індукції. Наприклад,

$$\det\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22}\end{pmatrix} = (-1)^{1+1}a_{11}M_{11} + (-1)^{1+2}a_{12}M_{12} = a_{11}a_{22} - a_{12}a_{21}.$$

Як бачимо, визначник другого порядку дорівнює різниці добутків елементів, які стоять на головній і побічних діагоналях.

Якщо маємо визначник 3-го порядку,то

$$\det\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33}\end{pmatrix} = (-1)^{1+1}a_{11}M_{11} + (-1)^{1+2}a_{12}M_{12} + (-1)^{1+3}a_{13}M_{13} =$$

$$= a_{11}\begin{vmatrix} a_{22} & a_{23} \\ a_{32} & a_{33}\end{vmatrix} - a_{12}\begin{vmatrix} a_{21} & a_{23} \\ a_{31} & a_{33}\end{vmatrix} + a_{13}\begin{vmatrix} a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32}\end{vmatrix} =$$

$$= a_{11}(a_{22}a_{33} - a_{23}a_{32}) - a_{12}(a_{21}a_{33} - a_{31}a_{23}) + a_{13}(a_{21}a_{32} - a_{22}a_{31}) =$$

$$= a_{11}a_{22}a_{33} + a_{12}a_{23}a_{31} + a_{21}a_{32}a_{13} - a_{13}a_{22}a_{31} - a_{23}a_{32}a_{11} - a_{21}a_{12}a_{33}.$$

Таким чином

$$\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33}\end{vmatrix} = a_{11}a_{22}a_{33} + a_{21}a_{32}a_{13} + a_{12}a_{23}a_{31} -$$

$$- a_{13}a_{22}a_{31} - a_{23}a_{32}a_{11} - a_{21}a_{12}a_{33}.$$

Введемо поняття **алгебраїчного доповнення елемента** a_{ij} позначивши його через A_{ij}: $\boldsymbol{A_{ij} = (-1)^{i+j} M_{ij}}$

Тоді визначення детермінанта можна записати у вигляді

$$det\, A = \sum_{j=1}^{n} a_{1j} A_{1j}$$

і показати, що

$$det\, A = \sum_{j=1}^{n} (-1)^{i+j} a_{ij} M_{ij} = \sum_{j=1}^{n} a_{ij} A_{ij}\text{, де } i = 1,2,...,n;$$

або

$$\det A = \sum_{i=1}^{n} a_{ij} A_{ij},\ j = 1, 2, ..., n.$$

Властивості визначників

1. *Значення визначника не змінюється, якщо всі його рядки замінити стовпцями, причому кожний рядок замінити стовпцем з тим самим номером*

Ця властивість означає *рівнозначність рядків і стовпців визначника*

2. *Якщо поміняти місцями два стовпці(рядки) визначника, то визначник поміняє знак на протилежний.*

Для доведення властивостей 1 і 2 достатньо розкрити кожний визначник і порівняти знайдені результати.

3. *Визначник,який має два однакові стовпці(рядки), дорівнює нулю.*

Дійсно, нехай визначник Δ має два однакові стовпці. Тоді, помінявши місцями ці стовпці, дістанемо визначник, що дорівнює $-\Delta$,тобто $\Delta = -\Delta$ звідси знаходимо $2\Delta=0$, або $\Delta=0$.

4. *Якщо всі елементи якого-небудь стовпця (рядка) мають спільний множник, то його можна винести за знак визначника.* Наприклад,

$$\begin{vmatrix} a_{11} & ma_{12} \\ a_{21} & ma_{22} \end{vmatrix} = m \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix}.$$

Звідси як наслідок маємо, що коли помножити всі елементи якого-небудь стовпця (рядка) на одне і те саме, то і визначник помножиться на це число. Якщо елементи стовпця визначника подати як компоненти вектора, то властивість 4 випливає із означення операції множення вектора на число.

5. *Визначник, елементи двох стовпців (рядків) якого відповідно пропорціональні, дорівнює нулю.* Дійсно, нехай маємо визначник

$$\Delta = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix}$$

В якому $a_{12} = ma_{11}$ і $a_{22} = ma_{21}$. Тоді враховуючи властивості 3 та 4, дістанемо

$$\Delta = \begin{vmatrix} a_{11} & ma_{11} \\ a_{21} & ma_{21} \end{vmatrix} = m \begin{vmatrix} a_{11} & a_{11} \\ a_{21} & a_{21} \end{vmatrix} = 0.$$

6. *Якщо кожний елемент якого-небудь стовпця (рядка) є сумою двох доданків, то визначник дорівнює сумі двох визначників, у яких стовпцями(рядками) є відповідні доданки, а решта збігається із стовпцями(рядками) заданого визначника:*

$$\begin{vmatrix} a'_{11} + a''_{11} & a_{12} \\ a'_{21} + a''_{21} & a_{22} \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} a'_{11} & a_{12} \\ a'_{21} & a_{22} \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} a''_{11} & a_{12} \\ a''_{21} & a_{22} \end{vmatrix}.$$

Якщо позначити

$$\Delta = \begin{vmatrix} a'_{11} + a''_{11} & a_{12} \\ a'_{21} + a''_{21} & a_{22} \end{vmatrix}, \quad \Delta_1 = \begin{vmatrix} a'_{11} & a_{12} \\ a'_{21} & a_{22} \end{vmatrix}, \quad \Delta_2 = \begin{vmatrix} a''_{11} & a_{12} \\ a''_{21} & a_{22} \end{vmatrix},$$

то

$$\Delta=\Delta_1+\Delta_2,$$

Тобто властивість 6 виражає правило додавання визначників.

7. *Визначник не зміниться, якщо до елементів якого-небудь його стовпця (рядка) додати відповідні елементи іншого стовпця (рядка), помножені на одне й те саме число.*

Справді, нехай дано два визначники, наприклад, третього порядку:

$$\Delta=\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} \quad \text{і} \quad \Delta_1=\begin{vmatrix} a_{11}+ma_{12} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21}+ma_{22} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31}+ma_{32} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}.$$

Тоді з урахуванням властивостей 3 , 4 і 6, маємо

$$\Delta_1=\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}+m\begin{vmatrix} a_{12} & a_{12} & a_{13} \\ a_{22} & a_{22} & a_{23} \\ a_{32} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}=\Delta+m\cdot 0=\Delta.$$

8. *Сума добутків елементів a_{ij} деякого рядка(стовпця) визначника на алгебраїчні доповнення елементів іншого рядка (стовпця)дорівнює нулю:*

$$\sum_{k=1}^{n} a_{ik}A_{jk}=\sum_{k=1}^{n} a_{ki}A_{kj}=0, \quad i\neq j; \quad i, j=1, 2, \ldots, n.$$

Правила обчислення визначників третього порядку

Правило “**приписування” стовбців.**

Це правило передбачає приписування двох перших стовпців зправа від визначника:

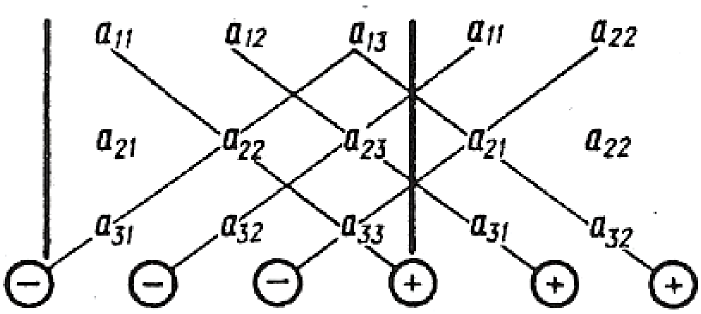

Легко помітити, що співмножники кожного з шести доданків для обчислення визначника третого порядку за означенням тепер розміщуються на прямих, паралельних головній і другорядній діагоналям.

Правило розкладання визначника за елементами будь-якого рядка або стовбця.

Використовуючи формулу запису детермінанта через алгебраїчні доповнення отримаємо правило обчислення визначників третього порядку методом розкладання за елементами будь-якого рядка або стовбця.

$$\det A = \sum_{i=1}^{n} a_{ij} A_{ij},\ j = 1, 2, \dots, n.$$

Ці формули називаються **розкладом детермінанта за елементами рядка або стовпця.**

Визначник дорівнює сумі добутків елементів a_{ij} деякого рядка(стовпця) на алгебраїчні доповнення цих елементів.

Запишемо розкладання визначника третього порядку за елементами, наприклад, першого рядка:

$$\det \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix} = a_{11}A_{11} + a_{12}A_{12} + a_{13}A_{13},$$

де

$$A_{11}=\begin{vmatrix}a_{22} & a_{23}\\ a_{32} & a_{33}\end{vmatrix},\quad A_{12}=-\begin{vmatrix}a_{21} & a_{23}\\ a_{31} & a_{33}\end{vmatrix},\quad A_{13}=\begin{vmatrix}a_{21} & a_{22}\\ a_{31} & a_{32}\end{vmatrix}.$$

Правило зведення визначника до трикутного вигляду

Визначник верхньої або нижньої трикутної матриці дорівнює добутку елементів, які розташовані на головній діагоналі: нехай задано матрицю

$$A=\begin{pmatrix}a_{11} & 0 & 0\\ a_{21} & a_{22} & 0\\ a_{31} & a_{32} & a_{33}\end{pmatrix}.\qquad \text{Тоді}\qquad \det A=\begin{vmatrix}a_{11} & 0 & 0\\ a_{21} & a_{22} & 0\\ a_{31} & a_{32} & a_{33}\end{vmatrix}=$$

$$=(-1)^{1+1}a_{11}\begin{vmatrix}a_{22} & 0\\ a_{32} & a_{33}\end{vmatrix}+(-1)^{1+2}0\cdot\begin{vmatrix}a_{21} & 0\\ a_{31} & a_{33}\end{vmatrix}+(-1)^{1+3}0\cdot\begin{vmatrix}a_{21} & a_{22}\\ a_{31} & a_{32}\end{vmatrix}=$$

$$=a_{11}(a_{22}a_{33}-a_{32}\cdot 0)=a_{11}a_{22}a_{33}.$$

Доведення для визначників вищих порядків відбувається аналогічно.

Враховуючи цей результат та властивості визначників можна обчислити визначник будь-якого порядку перетворивши його до трикутного вигляду.

Визначники вищих порядків розкривають лише розкладанням за елементами якого-небудь стовбця чи рядка або методом зведення до трикутного вигляду.

Приклад 2.2. Обчислити визначник $\begin{vmatrix}1 & 1 & -1\\ 2 & 0 & 1\\ 3 & 7 & -2\end{vmatrix}$ а) методом дописування стовбців; б) методом розкладання за елементами стовбця або рядка; в) методом зведення до трикутного вигляду.

Розв’язання.

а) $$\left|\begin{matrix}1 & 1 & -1\\ 2 & 0 & 1\\ 3 & 7 & -2\end{matrix}\right|\begin{matrix}1 & 1\\ 2 & 0\\ 3 & 7\end{matrix} =$$

\-   \-   \-   +   +   +

$$=1\cdot 0\cdot(-2)+1\cdot 1\cdot 3+(-1)\cdot 2\cdot 7-(-1)\cdot 0\cdot 3-1\cdot 1\cdot 7-(-2)\cdot 2\cdot 1=-14.$$

б)

$$\begin{vmatrix}1 & 1 & -1\\ 2 & 0 & 1\\ 3 & 7 & -2\end{vmatrix} = (-1)^{2+1}\cdot 2\cdot\begin{vmatrix}1 & -1\\ 7 & -2\end{vmatrix} + (-1)^{2+2}\cdot 0\cdot\begin{vmatrix}1 & -1\\ 3 & -2\end{vmatrix} + (-1)^{2+3}\cdot 1\cdot\begin{vmatrix}1 & 1\\ 3 & 7\end{vmatrix} =$$

$$=-10-4=-14.$$

в) $$\begin{vmatrix}1 & 1 & -1\\ 2 & 0 & 1\\ 3 & 7 & -2\end{vmatrix}\begin{matrix}\\ 2-1\times 2\\ 3-1\times 3\end{matrix} = \begin{vmatrix}1 & 1 & -1\\ 0 & -2 & 3\\ 0 & 4 & 1\end{vmatrix}\begin{matrix}\\ \\ 3+2\times 2\end{matrix} = \begin{vmatrix}1 & 1 & -1\\ 0 & -2 & 3\\ 0 & 0 & 7\end{vmatrix} = -14$$

.

Приклад 2.3. Обчислити визначник: а) методом розкладання за елементами рядка або стовбця; б) методом зведення до трикутного вигляду.

$$\Delta = \begin{vmatrix}1 & 1 & 1 & 1\\ 1 & 2 & 4 & 8\\ 0 & 1 & 5 & 19\\ 0 & 0 & 2 & 18\end{vmatrix}.$$

Розв’язання. а) Розкладемо визначник за елементами четвертого рядка:

$$\Delta = 0+0+(-1)^{4+3}\cdot 2\begin{vmatrix}1 & 1 & 1\\ 1 & 2 & 8\\ 0 & 1 & 19\end{vmatrix} + (-1)^{4+4}\cdot 18\begin{vmatrix}1 & 1 & 1\\ 1 & 2 & 4\\ 0 & 1 & 5\end{vmatrix}.$$

Розкриваючи визначник третього порядку за правилом трикутників або приписування стовпців, дістанемо

$$\Delta = -2\cdot 12 + 18\cdot 2 = 12.$$

б)

$$\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 2 & 4 & 8 \\ 0 & 1 & 5 & 19 \\ 0 & 0 & 2 & 18 \end{vmatrix} \begin{matrix} \\ 2-1 \\ \\ \\ \end{matrix} = \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 3 & 7 \\ 0 & 1 & 5 & 19 \\ 0 & 0 & 2 & 18 \end{vmatrix} \begin{matrix} \\ \\ 3-2 \\ \\ \end{matrix} = \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 3 & 7 \\ 0 & 0 & 2 & 12 \\ 0 & 0 & 2 & 18 \end{vmatrix} \begin{matrix} \\ \\ \\ 4-3 \end{matrix} =$$

$$\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 3 & 7 \\ 0 & 0 & 2 & 12 \\ 0 & 0 & 0 & 6 \end{vmatrix} = 1\cdot 1\cdot 2\cdot 6 = 12.$$

2.2. Ранг матриці

Поняття мінора можна ввести і для прямокутної матриці. Для цього треба з прямокутної матриці викреслити стільки рядків і стовпців, щоб після закреслювання утворювалась квадратна матриця. Наприклад, для матриці

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{14} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{24} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{34} \end{pmatrix}$$

можна побудувати чотири квадратні матриці третього порядку:

$$A_1 = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix}. \quad A_2 = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{14} \\ a_{21} & a_{22} & a_{24} \\ a_{31} & a_{32} & a_{34} \end{pmatrix}.$$

$$A_3 = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{13} & a_{14} \\ a_{21} & a_{23} & a_{24} \\ a_{31} & a_{33} & a_{34} \end{pmatrix}. \quad A_4 = \begin{pmatrix} a_{12} & a_{13} & a_{14} \\ a_{22} & a_{23} & a_{24} \\ a_{32} & a_{33} & a_{34} \end{pmatrix}.$$

Кожний з визначників цих матриць буде мінором матриці *A*.

Якщо матриця має відмінний від нуля мінор порядку r, а всі мінори вищого порядку (якщо вони є) дорівнюють нулю, то число r називається **рангом матриці.** Позначення: $r = rang\ A$.
Ранг нуль-матриці за означенням вважають рівним нулю. Відмінний від нуля мінор найвищого порядку називається **базисним.** Зрозуміло, що у матриці може бути декілька базисних мінорів. Стовпці матриці, на яких міститься базисний мінор, називаються **базисними стовпцями,** а рядки, на яких він лежить - **базисними рядками.**

Теорема 2.1. ***(про базисний мінор).*** *Базисні стовпці (рядки) лінійно незалежні. Будь-який рядок (стовпець) довільної матриці є лінійною комбінацією базисних рядків (стовпців).*

Наслідок. *Максимальне число лінійно незалежних стовпців матриці дорівнює максимальному числу її лінійно незалежних рядків і це число дорівнює рангу матриці.*

Якщо рядки (стовпці) матриці є координатами векторів, то ранг матриці розміру $m \times n$ дорівнює числу r її лінійно незалежних векторів. При цьому $r < m < n$. Число лінійно незалежних векторів у системі векторів називають **рангом системи векторів**. Ранг системи векторів дорівнює рангу матриці, яка складається із координат цих векторів.

Для визначення рангу матриці застосовують **метод обвідних мінорів**, що ґрунтується на такій теоремі.

Теорема 2.2. *Якщо матриця A містить мінор r-го порядку, який не дорівнює нулю, а всі мінори $(r+1)$-го порядку, що обводять цей мінор, дорівнюють нулю, то r є рангом матриці.*

Приклад 2.2. Визначити ранг матриці

$$A=\begin{pmatrix} 1 & -2 & 1 & 3 \\ 1 & 3 & -1 & 1 \\ 3 & 4 & -1 & 5 \end{pmatrix}$$

Розв'язання. Запишемо матриці третього порядку.

$$A_1=\begin{pmatrix} 1 & -2 & 1 \\ 1 & 3 & -1 \\ 3 & 4 & -1 \end{pmatrix},\quad A_2=\begin{pmatrix} 1 & -2 & 3 \\ 1 & 3 & 1 \\ 3 & 4 & 5 \end{pmatrix},$$

$$A_3=\begin{pmatrix} -2 & 1 & 3 \\ 3 & -1 & 1 \\ 4 & -1 & 5 \end{pmatrix},\quad A_4=\begin{pmatrix} 1 & 1 & 3 \\ 1 & -1 & 1 \\ 3 & -1 & 5 \end{pmatrix}.$$

Мінор першого порядку, розмішений у верхньому куті матриці A_1, не дорівнює нулю ($1 \neq 0$). Обвідний її мінор другого порядку також не дорівнює нулю.

$$\begin{vmatrix} 1 & -2 \\ 1 & 3 \end{vmatrix}=5\neq 0.$$

Обвідний мінор третього порядку матриці A_1

$$\begin{vmatrix} 1 & -2 & 1 \\ 1 & 3 & -1 \\ 3 & 4 & -1 \end{vmatrix} = -3 + 6 + 4 - 9 + 4 - 2=0.$$

Інші матриці A_2, A_3, A_4 дадуть ті самі результати, що і матриця A_1.

Відповідь: *rang (A)* = 2

Для обчислення рангу матриці A застосовується також **метод елементарних перетворень.**

Елементарними перетвореннями матриці є:

1) перестановка рядків (стовпців);
2) множення стовпця (рядка) на число, відмінне віл нуля;
3) додавання до елементів рядка (стовпця) заповідних елементів іншого рядка (стовпця), попередньо помножених на деяке число

Справедлива така теорема.

Теорема 2.3. *Елементарні перетворення не змінюють ранга матриці.* Скориставшись елементарними перетвореннями, матрицю можна привести до вигляду, коли усі елементи, крім $\alpha_{11}, \alpha_{22}, \dots, \alpha_{rr}$ $r \le min(m,n)$, дорівнюють нулю. Тоді ранг матриці дорівнює r.

Дві матриці будуть називатися **еквівалентними**, якщо за допомогою елементарних перетворень з однієї матриці можна отримати іншу.
Позначення: $A \sim B$.

Знаходження ранга матриці за допомогою елементарних перетворень

Матрицю називають **східчастою**, якщовона задовольняє умови:

1) нульові рядки матриці (якщо вони є) розташовані нижче ненульових;
2) номера стовпців, які містять лідерів рядків, зростають (**лідер рядка** – ненульовий елемент рядка з найменьшим номером).

Верхня трикутна матриця є окремим випадком східчастої матриці. Будь-яку матрицю елементарними перетвореннями можна перетворити до східчастого вигляду.

$$\begin{pmatrix} 0 & \bullet & * & * & * & * & * \\ 0 & 0 & 0 & \bullet & * & * & * \\ 0 & 0 & 0 & 0 & \bullet & * & * \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

Східчасту матрицю називають **зведеною**, якщо всі лідери рядків дорівнюють одиниці, а над лідерами стоять нулі.

$$\begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \overline{0} & \overline{0} & \vert 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & \overline{0} & \vert 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & \overline{0} & \overline{0} & \overline{0} \end{pmatrix}$$

Алгоритм перетворення матриці до східчастого вигляду (метод Гауса)

1. Якщо матриця $A = a_{ij}{}_{m\times n}$ ще не має східчастого вигляду, то знаходять 1-ий зліва стовпець з лідером. Переставляючи рядки, переміщують рядок, який містить цей лідер, вгору.
2. Додаючи до всіх рядків, які розташовані нижче, цей рядок, помножений на відповідний коефіцієнт, дістають під лідером нулі.
3. Повторюють кроки 1 і 2 для решти рядків.

Властивості ранга матриці

1) Ранг матриці дорівнює найбільшій кількості лінійно назалежних рядків (стовпців) матриці.
2) Ранг східчастої матриці дорівнює кількості ненульових рядків.
3) Транспонування матриці, елементарні перетворення матриці і викреслювання нульових рядків (стовпців) не змінюють її ранга.
4) Ранги еквівалентних матриць рівні.

Приклад 2.3. Знайти методом Гауса ранг матриці $A = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 3 & 5 \\ 1 & -5 & 1 & -3 \\ 2 & -1 & 5 & 6 \end{pmatrix}$

Розв’язання. $A=\begin{pmatrix}1 & 1 & 3 & 5\\ 1 & -5 & 1 & -3\\ 2 & -1 & 5 & 6\end{pmatrix}\begin{bmatrix} \\ \vec{a}_2 \leftarrow \vec{a}_2-\vec{a}_1\\ \vec{a}_3 \leftarrow \vec{a}_3-2\vec{a}_1\end{bmatrix}\sim$

$$\begin{pmatrix}1 & 1 & 3 & 5\\ 0 & -6 & -2 & -8\\ 0 & -3 & -1 & -4\end{pmatrix}\begin{bmatrix} \\ \\ \vec{a}_3 \leftarrow \vec{a}_3-\frac{1}{2}\vec{a}_2\end{bmatrix}\sim\begin{pmatrix}1 & 1 & 3 & 5\\ 0 & -6 & -2 & -8\\ 0 & 0 & 0 & 0\end{pmatrix}$$

Східчастий вид матриці A містить 2 ненульових рядки. Отже, *rang A*=2.

Відповідь: *rang A*=2.

Контрольні питання

1. Для матриць $A=\begin{pmatrix}-1 & 2 & 4\\ 3 & 1 & 0\end{pmatrix}$, $B=\begin{pmatrix}1 & 2 & 1\\ 2 & 3 & 2\\ 0 & -1 & 1\end{pmatrix}$, $C=\begin{pmatrix}-1\\ 1\\ 3\end{pmatrix}$

обчислити: а) AB; б) $A\ B+B^T$; в) $AC\ ^{T}A$; г) BA^T; д) C^TB; є) A^TAB; ж) $C^TBA^T+2C^TA^T$.

2. Навести приклади ненульових квадратних матриць A і B для яких $AB=\Theta$.

3. Довести, що якщо матриця є одночасно і симетричною, і кососиметричною, то вона є квадратною нульовою.

4. За допомогою елементарних перетворень знайти ранги матриць:

$$A=\begin{pmatrix} 1 & -3 & -2 \\ 2 & 1 & 1 \\ -3 & 2 & 2 \end{pmatrix} \text{ і } B=\begin{pmatrix} 3 & 1 & 0 \\ 1 & -2 & -1 \\ -2 & -3 & -1 \end{pmatrix}.$$

5. Для матриць $A=\begin{pmatrix} -1 & 2 & 4 \\ 3 & 1 & 0 \end{pmatrix}$, $B=\begin{pmatrix} 1 & 2 & 1 \\ 2 & 3 & 2 \\ 0 & -1 & 1 \end{pmatrix}$, $C=\begin{pmatrix} -1 \\ 1 \\ 3 \end{pmatrix}$

обчислити: а) AB; б) $A\ \ B+B^T\ \ $; в) $AC\ ^T A$; г) BA^T; д) $C^T B$; є) $A^T AB$; ж) $C^T BA^T + 2C^T A^T$.

6. Навести приклади ненульових квадратних матриць A і B для яких $AB=\Theta$.

7. Довести, що якщо матриця є одночасно і симетричною, і кососиметричною, то вона є квадратною нульовою.

8. За допомогою елементарних перетворень знайти ранги матриць:

$$A=\begin{pmatrix} 1 & -3 & -2 \\ 2 & 1 & 1 \\ -3 & 2 & 2 \end{pmatrix} \text{ і } B=\begin{pmatrix} 3 & 1 & 0 \\ 1 & -2 & -1 \\ -2 & -3 & -1 \end{pmatrix}.$$